

VAIDA KAMUNTAVIČIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva
Vytautas Magnus University, Lithuania

KĖDAINIŲ KATALIKŲ BAŽNYČIA IR JOS BIBLIOTEKA 1675 M.

Kėdainiai Catholic Church and It's Library in 1675

SUMMARY

The seventeenth century owners of Kėdainiai town were the Calvinist Radziwiłł family. The town itself was multinational, multicultural and multiconfessional. In this situation the Catholic Church operated under difficult circumstances. In this paper we present two church inventories of the seventeenth century pastors of Kėdainian Holy Trinity and Saint George parish church. These inventories reveal information regarding the altars in the church and allow us to understand the direction of the piety, and to reveal the most venerated saints in the parish. 44 books registered in both inventories of the parish allow us to reveal the books read by the parish pastors and to understand what knowledge was conveyed to the parishioners. We came to the conclusion that these two pastors did their most for the advancement of the parish: Motiejus Kobilinskas initiated of the reclamation of the church from the evangelicals and Motiejus Godlevskis the founded of the Holy Rosary brotherhood.

SANTRAUKA

XVII a. Kėdainių miesto savininkai buvo kalvinistai Radvilos, o pats miestas buvo daugiatautis, daugiakultūrinis ir daugiareliginis. Kėdainių katalikų bažnyčia veikė sudėtingomis sąlygomis. Straipsnyje pasakojama apie XVII a. bažnyčios klebonus, analizuojami du maždaug 1675 m. sudaryti Kėdainių Švč. Trejybės ir šv. Jurgio parapiinės bažnyčios inventoriai, suteikiantys duomenų apie bažnyčios altorius, apie pamaldumo kryptis. Abiejuose inventoriuose surašytos parapijos knygos (44 vienetai) leidžia susipažinti, ką galėjo skaityti parapijos klebonai, kokias žinias perteikti savo parapijiečiams. Daromos išvados, kad daugiausia parapijai buvo nusipelnę du klebonai – bažnyčios atgavimo iš evangelikų iniciatorius Motiejus Kobilinskas ir Švč. Rožinio brolijos steigėjas Motiejus Godlevskis.

RAKTAŽODŽIAI: Kėdainiai, katalikų parapija, XVII a., klebonas, altoriai, biblioteka.

KEY WORDS: Kėdainiai, catholic parish, seventeenth century, pastor, altars, library.

Palyginimui, 1716 m. inventoriaus duomenimis, altorių skaičius Kėdainių parapijėje bažnyčioje padidėjo iki 12 (prisidėjo Šv. Judo Tado ir Šv. Sebastijono altoriai)⁴³, toks išliko amžiaus viduryje, tačiau 1784 m. joje jau buvo tik 6 altoriai⁴⁴, o vėliau jų skaičius dar sumažėjo.

Grįžtant prie 1675 m. padėties reikia pažymėti, kad iš dešimties tuometinių altorių dviejuose – didžiajame ir viename iš šoninių – pagrindinės temos buvo susijusios kristologija – tai Švč. Trejybės, įkūnijančios Dievo trijuose asmenyse siužetą, ir Šv. Kryžiaus, kurio pagrindinis siužetas – Nukryžiuotasis Jėzus. Didžiajame altoriuje pakabintas šv. Jurgio paveikslas liudijo apie šio ankstyvaisiais krikščionybės Lietuvoje laikais populiarus šventojo, LDK globėjo⁴⁵, recepciją Kėdainiuose. 1662 m. birželio mėnesį, švenčiant Dievo Kūno atlaidus, Vilniaus vyskupas Jurgis Bialozoras Kėdainių bažnyčią buvo konsekravęs Švč. Trejybės ir šv. Jurgio titulu⁴⁶.

Daugiausia altorių, buvusių bažnyčioje, susiję su Švč. Mergele Marija: Švč. Mergelės Marijos Apreiškimo, Švč. Mergelės Marijos Rožinio ir tiesiog Švč. Mergelės Marijos altoriai. Dar viename Šv. Kryžiaus altoriuje būta Marijos paveikslas. Tai atliepia į Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje tuo laikotarpiu ypatingai stiprų Marijos kultą, pasireiškusį per jos garbei skirtus altorius, tapytus paveikslus, kurtas mariologines brolijas, giedotas giesmes (ypač kurstą, arba mažąsias valandas) ir maldas, skirtas Viešpaties gimdytojos ir žmonių užtarėjos bei guodėjos Marijos garbei.

Kėdainiuose buvo gausu įvairiems šventiesiems skirtų altorių: šv. Jonui

Krikštytojui, šv. Onai, šv. Jokūbui, šv. Motiejui ir šv. Antanui. Dažnai altorių, skirtų šventiesiems, siužetai būdavo parenkami pagal altoriaus fundatoriaus ar globėjo krikštavardį. Šv. Ona ilgą laiką Lietuvoje buvo viena populiariausių šventųjų, o tarp moterų šventųjų – populiariausia. Šv. Jono kultas taip pat buvo visada svarbus. XVII a. antrojoje pusėje palaiapsniui ėmė augti šv. Antano Paduviečio garbinimas, populiarėjo Antano krikštavardis.

Altorių antruosiuose tarpniuose vaizduoti ir kiti tuo metu aktualūs šventieji: lenkų jėzuitas šv. Stanislovas Kostka, kuriam augo pamaldumas Baroko epochoje, Lietuvos dangiškasis globėjas šv. Kazimieras, tikėjimo kankinė šv. Barbora, šv. Mykolas, vienas svarbiausių arkangelų, kurio kultas taip pat buvo labai populiarus LDK, bei šv. Jeronimas, vienas iš Bažnyčios tėvų ir krikščionių teologų.

Brangenybių skyrelyje išvardinti sidabro ir kiti brangūs dirbiniai altoriuose ir jų paveiksluose. Iš to galima spręsti, kad labiausiai gerbti trys altoriai: Švč. Mergelės Marijos (stebuklingasis), Švč. Rožinio ir Šv. Motiejaus.

1675 m. bažnyčioje labiausiai išsiskyrė stebuklingasis Švč. Mergelės Marijos altorius. Jame buvęs Marijos su Kūdikiu paveikslas papuoštas sidabro aptaisais: sidabro suknia, kurioje iškaltos paauksuotos gėlės, ant galvos paauksuota karūna su trimis raudonais kristalais. Ant Jėzaus galvos paauksuotą karūną puošė keturi raudoni brangakmeniai. Aplinkui paveikslą iškabintos sidabro gėlės. Ant paveikslo ir šalia paveikslo dar buvo šiam paveiksliui paauksotos įvairios sidabro plokštelės, 2 sidabro žiedai, 2 kryžė-

liai, kojelė, akis, 2 sidabro grandinėls, aukso grandinėlė, perlų, gintaro vėriniai ir pan.⁴⁷ Stebuklingasis altorius turėjo tik jam skirtą antepediją kitaikos medžiagos, mėlynos spalvos⁴⁸, bei tokios pat spalvos ir medžiagos uždangalą. Ponas Ivanovskis šiam altoriui uždengti buvo padovanojęs raudoną audeklą su išsiuvinėtu savo herbu ir pavarde⁴⁹.

Atitinkamai sidabro dirbiniais pagerbtas ir Švč. Rožinio altorius. Jame pavaizduota Marija buvo karūnuota balta sidabrine karūna, o Jėzus turėjo paausnotą karūną. Marijos atvaizdas apjuostas 12 sidabro žvaigždžių, o apie paveikslą prikabinta 10 sidabro segių. Po kojomis buvo paausnota gėlė. Altorių puošė sidabro kryžius su Nukryžiuotuoju. Ant Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų paslapties pavaizduota Marija ant galvos turėjo baltą sidabro karūnelę, taip pat buvo raudona karūna sidabru puošta, po kojomis – mažas sidabro mėnulis. Grandinėls aukso, paausnotos, sidabro kojos, dovanotos ponios Paleckienės, dvi širdelės, dovanotos Juozapo Losickio.

Šie sidabro ir aukso votai byloja apie parapijiečių tikėjimą stebuklais, apie jų maldas prie altorių ir jų paveikslų, tikintis Viešpaties užtarimo, kojų, akių ar kitų negalių išgijimo, išlaisvinimo iš širdies ligų ir pan. Stebuklingu altorius vadinas neatsitiktinai, matyt, žmonės buvo prie jo patyrę įvairių stebuklų. Tiesa, tai buvo daugiau liaudiškojo pamaldumo atvejis, nes oficialiai Kėdainiuose nebuvo aprobuoto jokio stebuklingojo altoriaus ar paveikslo, o Katalikų Bažnyčios vyresnybė į tai paprastai žiūrėjo rezervuotai. 1784 m. vizitacijoje teigta, kad parapijoje nebuvo jokių stebuklingųjų paveikslų.

Švč. Rožinio altorius duoda mums žinoti, kad parapijoje veikė Švč. Rožinio brolija, sukurta apie XVII a. vidurį Kėdainių klebono Motiejaus Godlevskio iniciatyva. Ukmergės dekanato, kuriam priklausė Kėdainiai, XVII a. antrosios pusės vizitacija neišliko, tačiau iš šio laikotarpio Kauno dekanato bažnyčių vizitacijos galime pasakyti, kad Švč. Rožinio brolija 1669 m. veikė tiktai Stakliškėse. Ten Švč. Rožinio broliją 1662 m. birželio 14 d. įkūrė, norėdamas plėtoti Marijos kultą, tėvas Adomas Tarnovskis, šventosios teologijos magistras, Lietuvos dominikonų Šv. Angelo Sargo provincijos prioras⁵⁰. Dominikonai apskritai buvo pagrindiniai Švč. Rožinio kulto platintojai ir brolijų steigėjai. Kėdainiuose taip pat M. Godlevskis vikaru laikė dominikonų vienuolį (nors to neleido 1627 m. sutartis su evangelikais dėl bažnyčios atgavimo), kuris buvo atsakingas už Švč. Rožinio brolijos sielovadą.

Apskritai Švč. Rožinio brolija LDK buvo viena populiariesnių, susijusi su tuo metu paplitusio Rožinio giedojimu ar kalbėjimu Švč. Mergelės Marijos garbei. Kėdainių bažnyčios inventoriuje minima įvairių daiktų, priklausiusių Švč. Rožinio altoriui ar brolijai. XVII a. aštuntajame dešimtmetyje Kėdainių miestiečiai rūpinosi, kad klebonas nepiktnaudžiautų brolijos turtu⁵¹.

Gali būti, kad klebono Motiejaus Kobilinsko iniciatyva bažnyčioje buvo įrengtas ir prabangiai papuoštas Šv. Motiejaus altorius. Šiuo altoriumi taip pat galėjo pasirūpinti ir pastarojo bendravardis kitas klebonas Motiejus Godlevskis. Sidabro dirbinių inventorius byloja, kad Šv. Motiejaus altoriuje buvo ne tik šv.

Barboros paveikslas, bet taip pat ir šv. Jono bei šv. Pranciškaus paveikslai. Ant šv. Barboros paveikslo buvo prikabintos trys sidabro plokštelės, o ant šv. Jono ir šv. Pranciškaus – po vieną sidabro plokštelę⁵². Gali būti, kad šias plokšteles pagal tradiciją prie paveikslų pridėjo asmenys, nešioję šių šventųjų vardus.

Taigi Kėdainių parapiinė bažnyčia buvo pripildyta šventųjų atvaizdų. Deja, lakoniškas inventoriųs neleidžia jų visų sužinoti, bet ir iš to, ką pavyko pastebėti, galima teigti, kad parapijos gyventojai savo bažnyčioje galėjo išsvysti daugumą populiariausių ir ne tokių populiarių to

meto šventųjų: Jurgi, Joną, Jeronimą, Mykolą, Motiejų, Jokūbą, Oną, Barborą, Pranciškų Asyžietį, Antaną Paduvietį, Kazimierą, Stanislovą Kostką. Galėjo tiesiai prie savo krikšto šventųjų globėjų paveikslų prašyti Viešpaties gailestingumo. Kiekvienas šventasis turėjo savo specifines veiklos sritis, paprašyti galėjo pagelbėti susirgus tam tikromis ligomis ar kilus tam tikriems rūpesčiams, padėti profesinėje veikloje. Šventųjų paveikslų gausa Kėdainių katalikų parapiinėje bažnyčioje turėjo kontrastuoti su evangelikų, nepripažinusių šventųjų kulto, maldos namų įranga.

PARAPIJOS BIBLIOTEKA

Kėdainių Švč. Trejybės ir šv. Jurgio parapijos bibliotekos knygų registras yra abiejuose apie 1675 m. sudarytuose parapijos inventoriuose⁵³. Iš jų matyti, kad biblioteka buvo sudaryta iš kelių dalių. Keturi mišiolai buvo išvardinti prie liturginio sidabro, mat vienas iš jų buvo papuoštas sidabru. Ketvirtasis juodu įrišimu mišiolas įvardintas kaip dominikoniškas (*dominikanski*)⁵⁴. Tai dar vienas liudijimas apie dominikonų, greičiausiai atvykusių iš Kauno, darbavimąsi Kėdainiuose. Šios knygos buvo iš tiesų svarbiausios, neturint mišiolą negalima buvo aukoti Mišių. Likusių knygų sąrašas pateiktas viso parapijos inventoriaus pabaigoje. Pirmiausia buvo išvardintos penkios liturgijai reikalingos knygos: gradualas, didžioji agenda, mažoji agenda, psalmynas ir neseniai įsigytas (*adaucto*) gradualiuokas. Gradualas buvo giedojimui skirta knyga, agendose buvo surašytos sakramentų teikimo formulės, o

psalmyną sudarė pamaldų metu giedamos psalmės.

Tačiau šalia buvo pateiktas „Įvairių knygų registras“, kuriame buvo surašytos knygos, tiesiogiai nesusijusios su sielovadine veikla parapijoje, Mišių aukojimu bei sakramentų teikimu. Abiejuose apie 1675 m. sudarytuose parapijos inventoriuose pateikiamas tų pačių knygų sąrašas, yra tik neesminių skirtumų kai kurių pozicijų užrašymuose. Tirdami remiamės pirmuoju inventoriumi. Jame knygos nesunumeruotos, tačiau įrašytos 42 pozicijos (patogumo dėlei šiame straipsnyje jos sunumeruotos). Nors inventoriuje surašytos 42 pozicijos, tačiau knygų buvo 44, nes 37 pozicijoje užrašytos „trys itališkos knygos“ (*Libri tres Italic*) jų nedetalizuojant.

Antrojo inventoriaus knygos sunumeruotos. Į antrojo inventoriaus knygų sąrašą 28 numeriu įtrauktas *Rituale Sacramentorum* – sakramentų teikimo formulių

knyga, kuri bažnyčioje turėtų būti padėta prie svarbiausių liturgijai reikalingų knygų. 30 numeris antrajame inventoriuje iš viso praleistas. Todėl sunumeruotų knygų bendras skaičius – 44. Greičiausiai antrojo inventoriaus autorius, rašydamas savo inventorių, prieš akis turėjo pirmąjį inventorių ir jį nurašinėjo įvesdamas tam tikrus papildymus. Lentynoje jis prieš akis matė 44 knygas, o pirmajame inventoriuje buvo tik 42 eilutės (pozicijos). Veikiausiai, neišsigilinęs į pavadinimą *Libri tres Italici*, jis visaip stengėsi savo inventoriuje išgauti 44 knygas. Todėl įrašė papildomą knygą *Rituale Sacramentorum*, o 30 numerį iš viso praleido, tikėdamasis, kad to niekas nepastebės.

Pažiūrėkime į šį knygų sąrašą, koks jis surašytas pirmajame inventoriuje:

Reiestr xiag roznych

1. *Opera Divi Augustini Hypponensis*
2. *Opera Divi Basilij Magni*
3. *Opera Divi Gregori Nazianzeni*
4. *Lucubrationes Divi Hieronimi Stridonensis*
5. *Beati Athanasy Eppo Alexandrini*
6. *Divi Caecily Cypriani Eppi Carthaginensis*
7. *Liber lacerus Divi Aureli Augustini Hyppon*
8. *Liber Joannis Damasceni*
9. *Liber Historiaru[m] Eusebi Pamphili Cesa-riens[is]*
10. *Jacobi Augusti Thuany Historiaru[m] liber*
11. *Liber magnus lacerus sine titulo*
12. *Opera Origenis Adamanty*
13. *Liber comentarione[s] Petri Fonsecae*
14. *Liber Flaminy Pansy(?)*
15. *Opus Liuij Patauim*
16. *Liber Gregori Agricola*
17. *Liber sine titulo*
18. *Ploturij e Platonica Familia Philosoph[ia]*
19. *Philosophiae naturalis Joannis Dun Scot*
20. *Liber concioni lacerus sine titulo*
21. *Dictionariu[m] Latino Germanicu[m]*
22. *Liber Epistolaru[m]*
23. *Vitae Sanctorum*
24. *Calupinus Latino Germanicus*
25. *Liber polonicus de deitate Christi*
26. *Flavius Josephi Antiquitati*
27. *Didimi Juliani(?) Hermano*
28. *Liber sine titulo*
29. *Ecclesiastica Historia Eusebiis*
30. *Liber Joannis Gersovius*
31. *Institutionis Linguae Gallicae*
32. *Dialectica Joannis Caesarij*
33. *In Gometriia et sphaeri y pagoyca(?)*
34. *Isagoge Phisico magico introductio[n]e [medica]*
35. *Versio psalmoru[m]*
36. *Marty Annae i Lucari*
37. *Libri tres Italici*
38. *De studio iuris*
39. *Luuuis*
40. *Medulla Theologiae Moralis*
41. *Francisci Patriarchae de remedis*
42. *Indica descripta.*⁵⁵

Iš šio inventoriaus matome, kad trys knygos nurodytos be titulų (11, 17 ir 28), greičiausiai buvo nuplyšę tituliniai puslapiai. Inventoriaus sudarytojas nepasivargino pasklaidyti šias knygas ir bent parašyti, apie ką jos. Dar kelių knygų identifikuoti nepavyko (27, 36 ir 39), galbūt tai pavyks kitiems tyrinėtojams. Tačiau likusias knygas buvo galima identifikuoti ar bent jau pasakyti, apie ką jos, nustatyti kai kurių autorius.

Knygas galima būtų suskirstyti į kelias grupes. Viena gausiausių grupių būtų ankstyvieji krikščionių autoriai, vadinamųjų Bažnyčios tėvų ar Bažnyčios daktarų ir pirmųjų krikščionių filosofų veikalai, parašyti tiek Rytų, tiek Vakarų krikščionybės autorių. Šios knygos buvo sąrašo viršuje, jos buvo jame pirmos. Matyt, bibliotekos savininkas šiek tiek grupavo knygas pagal tematiką. Tai III–VIII a. gyvenusių ir kūrusių asmenų knygos.

1. *Opera Divi Augustini Hyppenensis*
2. *Opera Divi Basilij Magni*
3. *Opera Divi Gregori Nazianzeni*
4. *Lucubrationes Divi Hieronimi Stridonensis*
5. *Beati Athanasy Eppo Alexandrini*
6. *Divi Caecily Cypriani Eppi Carthaginensis*
7. *Liber lacerus Divi Aureli Augustini Hyppon*
8. *Liber Joannis Damasceni*
12. *Opera Origenis Adamanty.*

Bibliotekoje turėtos Hipono vyskupo šv. Augustino (354–430) dvi knygos (pavadintos *opera, liber*), Cezarėjos vyskupo šv. Bazilijaus Didžiojo (apie 330–379) viena knyga (irgi vadinta *opera*) bei Konstantinopolio vyskupo šv. Grigaliaus Nazianzeniečio (apie 329–390) vienas veikalas (*opera*). Sąrašė nenurodyta, kurios konkrečiai knygos turėtos, o šie autoriai buvo sukūrę bent po keletą veikalų. Šv. Augustinas buvo vienas garsiausių bažnyčios teologų, padėjęs pagrindus visai krikščioniškajai teologijai, garsiojo veikalo *Apie Dievo valstybę* ir daugelio kitų autorius, laikomas vienu iš keturių didžiųjų Bažnyčios daktarų. Šv. Bazilijus, vienuoliškosios regulos kūrėjas, rėmęs Nikėjos bažnytinio susirinkimo priimtą tikėjimo išpažinimą, gynė krikščionių doktriną nuo erezijų, buvo išgarsėjęs savo knyga apie Švč. Trejybę, taip pat pamokslų autorius. Šv. Grigalius irgi buvo Švč. Trejybės gynėjas, jo teologinis Dievo trijuose Asmenyse pagrindimas išliko svarbus iki šių dienų. Tokio pobūdžio knygos galėjo būti svarbios katalikams, gyvenusiems evangelikų, nepripažinusių Švč. Trejybės sampratos, apsuptyje.

Į parapijos knygų sąrašą pateko ir kito Bažnyčios daktaro, Biblijos, vadamosios Vulgatos, iš hebrajų į lotynų k. vertėjo šv. Jeronimo Stridoniečio (Eusebius Sophronius Hieronymus, apie 347–

420) veikalas *Lucubrationes*, kurį XVI a. parengė ir išleido Erazmas Roterdamietis. Sąrašė yra Aleksandrijos patriarchas šv. Atanazijus (295–373), Kartaginos vyskupas šv. Cecilijus Kiprijonas (200–255). Šv. Atanazijus savo veikaluose griežtai kritikavo arijonus, apgynė Kristaus dieviškumą, taip pat parašė šv. Antano gyvenimą. Šv. Kiprijonas buvo svarbus ankstyvosios krikščionybės laikų autorius, kūręs dar prieš šv. Jeronimą ir šv. Augustiną. III–IV a. didžiųjų Bažnyčios mąstytojų ir šventųjų sąrašą užbaigia VIII a. autoriaus šv. Jono Damaskiečio (apie 675–apie 754) knyga (*liber*). Šis garsusis teologas susistemino patristinį ortodoksinės krikščionybės palikimą.

Tačiau sąrašė yra dar vienas ankstyvasis autorius. Tai Aleksandrijoje gimęs Origenas Adamantius (apie 185–apie 254), ankstyvasis krikščionių teologas, Biblijos komentarų autorius, kuris priešingai nei didieji Bažnyčios Tėvai, nebuvo paskelbtas šventuoju, nes prieštaravo esminėms Bažnyčios dogmoms, apaštalų mokymui ir Švč. Trejybės sampratai.

Į kitą grupę būtų galima išskirti XIII–XVII a., vėlyvųjų viduramžių, renesanso ir baroko epochų katalikų teologų, filosofų ir humanistų veikalus.

13. *Liber comentarione[s] Petri Fonsecae*
14. *Liber Flaminy Pansy(?)*
18. *Ploturij e Platonica Familia Philosoph[i]*
19. *Philosophiae naturalis Joannis Dun Scot*
30. *Liber Joannis Gersovius*
32. *Dialectica Joannis Caesarij*
40. *Medulla Theologiae Moralis*
41. *Francisci Patriarchae de remedis.*

Kėdainių parapijos bibliotekėlėje buvo portugalų jėzuito, teologijos daktaro Pedro de Fonseca Lusitano (1528–1599)

Aristotelio metafizikos komentarai „Commentariorum in libros metaphysicorum Aristotelis“, pirmą kart išleisti Romoje 1577 m. Taip pat greičiausiai Kėdainiuose turėta italų humanisto Marko Antonijaus Flaminijus (Marcus Antonius Flaminus, 1498–1550) knyga, galbūt poemos, psalmės arba gal Aristotelio knygų parafrazės, pvz., kad ir „Paraphrasis in duodecim Aristotelis librum de prima philosophia...“ 18 numeris būtų Italijos humanisto filosofo Marsilijaus Ficino (Marsilius Ficinus, 1433–1499) veikalas *Plotini diuini illius e platonica familia philosophi...* Šis autorius atgavino neoplatonizmo idėjas, išvertė Platono veikalus į lotynų kalbą.

Toliau būtų *Philosophia Naturalis Joannis Dun Scot.* Jonas Dunsas Škotas (John Duns Scotus, apie 1265–1308) buvo vienas žymiausių vėlyvųjų viduramžių filosofų bei teologų. Filippo Fabbri ir Giovanni Battista Bertoni išleido J. Dunsoto Škoto filosofijai skirtą knygą *Philosophia naturalis Joan. Duns Scoti: ex quattuor libris Sententiarum et quodlibetis collecta, in theorematibus distributa...*, gali būti, kad Kėdainiuose buvo būtent ši knyga, kurios trečias leidimas pasirodė Venecijoje 1616 m. ir t. t.

Liber Joannis Gersonii turbūt yra prancūzo Jeano Charlier de Gersono (1363–1429), nominalizmo atstovo, veikalas, siekęs teologiją paaiškinti kuo paprasčiau ir suprantamiau. *Dialectica Joannis Caesarij* yra vokiečių autoriaus, graikų ir lotynų kalbų mokytojo, gydytojo praktiko Johannes Caesarius (apie 1468–1550) populiarus veikalas apie dialektiką. Reiktų pažymėti, kad Cezarijus susirašinėjo su žymiuoju humanistu Erazmu Roterdamičiu.

Vokiečių jėzuitų teologo, išgarsėjusio kazuistikos srityje, Hermano Busenbaumo (Hermann Busenbaum, 1600–1668) pagrindinį ir labai populiarų, daug kartų perleistą veikalą *Medulla theologiae moralis, facili ac perspicua methodo resolvens casus conscientiae* (pirmą kartą išspausdintas 1645 m.) atpažįstame iš sąrašo tiksliai užrašyto pavadinimo trijų pirmųjų žodžių. *Francisci Patriarchae de remedis* galbūt yra italų humanisto, priklausiusio pranciškonų trečiajam ordinui, Pranciškaus Petrarco (Francesco Petrarca, 1304–1374) veikalas *De remediis utriusque fortunae*, duodantis pamokymų iš moralinės filosofijos.

Dar vieną labai lakoniškai užrašytą knygų grupę sunku identifikuoti, todėl jas tiesiog priskiriame grupei „Kitos religinės knygos“. Jai priklausytų šventųjų gyvenimai, psalmių, laiškų ir pan. knygų ar tiesiog „Lenkiška knyga apie Kristaus dieviškumą“.

- 20. *Liber concioni lacerus sine titulo*
- 25. *Liber polonicus de deitate Christi*
- 22. *Liber Epistolaru[m]*
- 23. *Vitae Sanctorum*
- 35. *Versio psalmoru[m]*.

Svarbi ir palyginti gausi istorinių ir geografinių knygų grupė. Chronologiškai pagal autorių gyventą laikotarpį ji yra plačiausia – nuo I a. pr. Kr. iki XVII a.

- 9. *Liber Historiaru[m] Eusebi Pamphili Caesariensis[is]*
- 10. *Jacobi Augusti Thuany Historiaru[m] liber*
- 15. *Opus Liuij Patauim*
- 26. *Flavius Josephi Antiquitati*
- 29. *Ecclesiastica Historia Eusebiis*
- 42. *Indica descripta.*

Šv. Euzebijus Pamfilijus Cezarietis (apie 265–340) parašė *Bažnyčios istoriją*, greičiausiai ji buvo Kėdainiuose, nurodyta vieną kartą kaip *Liber Historiaru[m]*

Eusebi Pamphili Cesariensis (9 pozicija sąrašė), o kitąkart – kaip *Ecclesiastica Historia Eusebiis* (29 pozicija sąrašė). Šv. Euzebijus Cezarietis taip pat buvo Kristaus dieviškumo gynėjas prieš arijonus. Tai turėjo būti aktualu XVII a. Kėdainiuose.

Dešimtoji pozicija sąrašė – prancūzo, trečiojo šv. Pranciškaus ordino nario Jacques Auguste de Thou (Jacobus Augustus Thuanus, 1553–1617) knyga *Historiarum sui temporis*, kurios pirmoji dalis pasirodė 1604 m., apėmė 1545–1560 m. Prancūzijos istoriją. Antroji dalis pasakojo apie 1560–1572 m. (1609 m. išleista), taip pat ir apie Šv. Baltramiejaus nakties hugenotų žudynes, religinius karus. Autorius užjautė hugenotus, todėl antroji dalis buvo Katalikų bažnyčios įtraukta į draudžiamų knygų sąrašą (*Index Librorum Prohibitorum*). Drašu buvo šią knygą turėti Kėdainiuose, tačiau jos buvimą vėlgi galėjo nulemti Kėdainių miesto daugiareliginė specifika, būtinybė katalikams gerai išmanyti sugyvenimo ir kariavimo su kitatikiais istoriją.

Tito Livijaus (59 pr. Kr.–17 m. po Kr.), kilusio iš Patavium miesto Šiaurės Italijoje, dabartinės Paduvos, *opus* greičiausiai yra šio antikos autoriaus Romos istorija nuo miesto įkūrimo 753 m. pr. Kr. *Flavius Josephi Antiquitati* greičiausiai slepia „*Antiquitates Judaicae*“, parašytas žydų istoriko Flavijaus Juozapo (Flavius Josephus) dar I a. po Kristaus pabaigoje. Tai žydų tautos istorija nuo Adomo laikų, kuri remiasi Senojo Testamento įvykiais.

Paskutinysis įrašas pirmajame inventoriuje pavadintas *Indica descripta*, o antrajame – *India descripta*. Tokie netikslumai rodo, kad bažnyčios inventorių surašytojai nebuvo labai atidūs. Greičiausiai tai iš Katalonijos kilusio dominikonų

vienuolio Jordanus Catalani (de Severac), gyvenusio apie 1280–1330 m., misionieriaus ir pirmojo katalikų vyskupo Indijoje veikalas *Mirabilia descripta*, kuriame aprašomi stebuklingieji Tolimieji Rytai. Šis veikalas buvo labai populiarus tiek viduramžiais, tiek vėlesniais laikais, formavo europiečių požiūrį į Indiją.

Kėdainių parapijos knygų sąrašė yra vienas teisės srities veikalas: 38. *De studio iuris*. Iš šio lakoniško pavadinimo sunku ką nors plačiau pakomentuoti.

Dar viena sritis būtų fiziniai ir medicinos mokslai, kuriems atstovauja šios knygos:

16. *Liber Gregori Agricola*

33. *In Gometriia et sphaeri y pagoyca(?)*

34. *Isagoge Phisico magico introductio[n]*.

Vokietis katalikas Georgijus Agricola (1494–1555) buvo žymus mineralogas, kurio pagrindinė knyga buvo *De Re Metallica*, išspausdinta 1556 m. Galbūt ji ir buvo Kėdainiuose, nes sąrašė pažymėta tik *liber. Isagoge Phisico magico introductio[n]* greičiausiai yra veikalas *Isagoge physico-magico-medica...*, autorius August Etzler, 1631 m. leidimo medicinos vadovėlis. Sunku identifikuoti likusią knygą (33 pozicija sąrašė), tačiau pavadinimas byloja, kad ji turėtų būti apie geometriją, mokslą apie sferas (fizika, astronomija) ir pan.

Paskutinei knygų grupei galėtume priskirti žodynus ir kalbotyros veikalus.

21. *Dictionariu[m] Latino Germanicu[m]*

24. *Calupinus Latino Germanicus*

31. *Institutionis Linguae Gallicae*.

Iš aprašo matyti, kad turėti du lotynų–vokiečių kalbų žodynai, aprašyti skirtingai. Vienas vadinamas *Calupinus...*, italų leksikografo Ambraziejaus Calepi-

no (Ambrosius Calepinus, apie 1440–1510) vardu. Šis asmuo parengė labai populiarių lotynų kalbos žodyną, kuris buvo leidžiamas pridėdant vertimus į kitas kalbas. Calepino vardu pamažu imti vadinti visi tos rūšies žodynai. *Institutiones Linguae Gallicae* yra turbūt prancūzų kalbos vadovėlis.

Šie duomenys rodo, kad Kėdainių parapija turėjo stulbinamai gausią knygų biblioteką, pernelyg gausią ir netikėtą paprastai parapijai, dažniausiai apsiribavusiai vien mišiolu, agenda, psalmynu, gradualu ar antifonalu, retkarčiais pamokslų rinkiniu ir panašiomis tiesiogiai su sielovadine veikla parapijoje susijusiomis knygomis. O Kėdainių parapinę biblioteką galima vertinti kaip išskirtinę, turėjusią didžiumą svarbiausių ankstyvųjų Bažnyčios Tėvų bei vėlesniųjų amžių teologijos bei filosofijos veikalų. Reikia pažymėti, kad netgi ne visos knygos buvo suderinamos su Katalikų bažnyčios dogmatika, pvz., Origeno Adamantijaus, aiškiai pasižymėjusio katalikų laikytomis „eretiškomis“ idėjomis, knyga. Gali būti, kad tokių veikalų reikėjo norint geriau suprasti reformatų siekius. Kritiškai vertinant šią biblioteką, galima būtų pasigesti žymiųjų viduramžių autorių veikalų, pvz., tokių kaip Boetijaus *Filosofijos paguoda* ar šv. Tomo Akviniečio darbų. Tačiau kas gali pasakyti, kad po kuria nors suplyšusia knyga be viršelio nesislėpė vienas ar kitas veikalas?

Kėdainių parapijos bibliotekos knygų skaitytojais galėjo nuodugnai susipažinti su svarbiausiais krikščionių teologais ir filosofais, taip pat įgyti istorijos, teisės, geografijos, net fizinių mokslų žinių. Lotynų–vokiečių kalbų žodynai liudija, kad bibliotekos komplektuotojas

greičiausiai mokėjo šias kalbas, taip pat jam buvo reikalingos prancūzų kalbos žinios. Tikriausiai mokėjo itališkai, nes turėta knygų šia kalba. Keletas knygų jau buvo apiplyšusios, kelios be viršelių, taigi XVII a. antroje pusėje jos jau buvo senos.

Galbūt Kėdainių parapiinės bibliotekos atsiradimą būtų galima sieti su M. Kobilinsko asmeniu, o po jo Kėdainiuose klebonavę asmenys papildė jo pradėtą knygų rinkinį. Gali būti, kad įtampa ir konkurencija su evangelikais skatino katalikus įsigyti bei skaityti filosofinius, teologinius ir kt. mokslinius veikalus, kuriuos matome surašytus parapijos bibliotekos knygų sąrašė. Kėdainių klebonas XVII a. turėjo būti išsimokslinęs asmuo, kad galėtų būti autoritetu savo parapijiečiams, nenorėjusiems atsilikti nuo evangelikų ir kėlusiems aukštus reikalavimus dvasininkams. Reikia pasakyti, kad nuo XVII a. trečiojo dešimtmečio Kėdainiuose veikė stipri kalvinistų mokykla, penktajame dešimtmetyje tapusi gimnazija, šalia Slucko gimnazijos buvusi vienu pagrindinių kalvinistų mokslo centrų visoje LDK⁵⁶. O Kėdainių mieste 1627 m. sutartimi buvo uždrausta kurtis katalikiškojo mokslo lyderiams jėzuitams. Katalikų tėvų vaikai Kėdainiuose neturėjo galimybių įgyti gero išsilavinimo, nebent būtų mokomi privačiai. Štai 1675 m. Kėdainių parapijos vizitacijos reformavimo dekretu buvo nurodyta klebonui neleisti katalikams tėvams gimusių vaikų, norinčių tinkamai išmokyti lotynų kalbą, į kalvinistų mokyklas, nes ten persiima erezija⁵⁷. Bet ką klebonas galėjo padaryti, jeigu miestiečiai trško mokslo ir neturėjo kitos alternatyvos? Patys miestiečiai buvo susirū-

pinę tokia situacija ir norėjo, kad parapinėje mokykloje mokytų ne klebonas, o būtų pasamdyti du deramo elgesio pasauliečiai⁵⁸. Tačiau tai vargiai galėjo atstoti gimnazijos mokymą. Galbūt mokslo trūkumą šiek tiek kompensavo parapijos knygų rinkinys, kuriame buvo

tinkamos medžiagos krikščioniškoms studijoms. Beje, 1716 m. šis knygų rinkinys nebeminėtas⁵⁹, istorija nutyli, koks buvo tolesnis šių knygų likimas. Tačiau daugiau niekada Kėdainių klebonai nebuvo tokių turtingų knygų rinkinių savininkais.

IŠVADOS

XVII a. Kėdainiuose klebonavo Motiejus Kobilinskas (nuo 1598 m. iki apie 1644 m.), Mikalojus Karolis Bialozoras (nuo 1640 m., 1648 m.⁶⁰), Motiejus Godlevskis (1657 m., 1667 m.), Andrius Cholchovskis (1669 m.), Martynas Rudzkiš (1671 m., 1672 m.), Leonardas Narmontas (1674 m., 1697 m.). Iš jų daugiausia Kėdainių bažnyčiai nusipelnė Motiejus Kobilinskas, inicijavęs bažnyčios iš evangelikų atsiėmimo procesą, sėkmingai pasibaigusį 1627 m. Parapijiečiai išskirtiniu laikė kleboną Motiejų Godlevskį, pažymėjo jo nuopelnus parapijoje įkuriant Švč. Rožinio broliją ir atsidavusiai skleidžiant katalikybę, rūpinantis bažnyčia.

Apie 1675 m. sudarytų Kėdainių parapinės bažnyčios inventorių bei vizitacijos medžiagos analizė leidžia teigti, kad nepaisant evangeliškos miesto aplinkos ir turbūt laikino remonto stygiaus, Kėdainių Švč. Trejybės ir šv. Jurgio titulo mūrinė gotikinė bažnyčia XVII a. buvo turtinga, turėjo tiems laikams daug, net 10 medinių drožinėtų altorių, kuriuose būta keliolika kristologinio, mariolo-

ginio ir įvairių šventųjų gyvenimų siužetų paveikslų, o trys altoriai – stebuklingasis Švč. Mergelės Marijos, Švč. Rožinio brolijos ir Šv. Mykolo – buvo puošti sidabro dirbiniais ir votais.

Itin reikšmingas krikščioniškosios kultūros istorijai apie 1675 m. inventoriuje surašytas Kėdainių parapijos knygų registras. Jo duomenimis, parapijoje buvo 44 veikalai lotynų, lenkų, italų kalbomis, vokiečių–lotynų kalbų žodynai, prancūzų kalbos vadovėlis. Bibliotekoje buvo nuo I a. pr. Kr iki XVII a. gyvenusių autorių veikalai – nuo Tito Livijaus Romos istorijos iki Jacques Auguste de Thou Prancūzijos istorijos. Tematiškai tai buvo ankstyvųjų Bažnyčios Tėvų darbai, teologijos, filosofijos, istorijos, gamtos mokslų knygos, humanistų veikalai, polemniai traktatai, liudiję plačius Kėdainių klebono interesus, poreikį kultūrinės įvairovės sąlygomis studijuoti ir ginti savo tikėjimą, plėsti žinias. Kėdainių parapijos bibliotekėlė liudija gana aukštą kultūros lygį ir mokslo svarbos suvokimą.

Literatūra ir nuorodos

⁴³ Kėdainių parapinės bažnyčios inventorių, 1716 m., LVIA, f. 1671-4-370, l. 94v. Tuo metu bažnyčioje buvo šie altoriai: (1) didysis Švč. Tre-

jybės, (2) dešinėje Šv. Jono, (3) kairėje Šv. Onos, (4) Šv. Sebastijono, (5) Švč. Rožinio brolijos, (6) Šv. Kryžiaus, (7) Šv. Antano, (8) Švč. Mergelės

- Marijos Apreiškimo, (9) Šv. Motiejaus, (10) Švč. Mergelės Marijos, (11) Šv. Judo Tado, (12) Šv. Jokūbo, kuriame buvo *obraz Ruski S Spasa*.
- Kėdainių Švč. Trejybės ir šv. Jurgio bažnyčios vizitacija, [1750 m.], *LVIA*, f. 1671-4-370, l. 29–29v. Bažnyčioje altoriai išvardinti taip: (1) didysis Švč. Trejybės, antrajame tarpsnyje šv. Jurgis, trečiajame šv. Pranciškus, (2) evangelijos pusėje Šv. Onos altorius, viršuje šv. Stanislovo Kostkos paveikslas, (3) epistolos pusėje Šv. Jono Krikštytojo altorius, (4) Šv. Judo Tado, antrame tarpsnyje šv. Roko paveikslas, (5) Švč. Mergelės Marijos Maloningosios, viršuje švč. Jėzaus Vardo paveikslas, (6) epistolos pusėje prie kolonos Šv. Motiejaus, viršuje šv. Barbaros paveikslas, (7) epistolos pusėje prie kolonos Švč. Mergelės Marijos Apreiškimo, viršuje šv. Mykolo paveikslas, (8) evangelijos pusėje Šv. Antano naujas altorius, (9) evangelijos pusėje prie kolonos Šv. Kryžiaus, viršuje Švč. Mergelė Marija Sopolingoji, (10) Švč. Mergelės Marijos Rožinio, (11), Šv. Sebastijono, viršuje šv. Kotrynos paveikslas, (12) evangelijos pusėje Šv. Jokūbo, viršuje šv. Kazimiero paveikslas.
- ⁴⁴ *Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m., atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu*, p. 97.
- ⁴⁵ Kėdainių Švč. Trejybės ir šv. Jurgio bažnyčios vizitacija, [1750 m.], *LVIA*, f. 1671-4-370, l. 27.
- ⁴⁶ *Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m., atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu*, p. 98.
- ⁴⁷ Kėdainių parapiinės bažnyčios inventorių, [1675 m.], *LVIA*, f. 694-1-3970, l. 98v.
- ⁴⁸ Kėdainių parapiinės bažnyčios inventorių, [1675 m.], *LVIA*, f. 694-1-3970, l. 101.
- ⁴⁹ Kėdainių parapiinės bažnyčios inventorių, [1675 m.], *LVIA*, f. 694-1-3970, l. 101v.
- ⁵⁰ Kauno, Simno ir Alvito dekanatų vizitacija, 1669 m., *MAB*, f. f. 318-28550, l. 44v.
- ⁵¹ Kėdainiečių raštas Vilniaus vyskupui, [XVII a. II pusė], *VUB*, f. 4 (A205), b. 17295.
- ⁵² Kėdainių parapiinės bažnyčios inventorių, [1675 m.], *LVIA*, f. 694-1-3970, l. 99.
- ⁵³ Kėdainių parapiinės bažnyčios inventorių, [1675 m.], *LVIA*, f. 694-1-3970, l. 106v-107; Kėdainių parapiinės bažnyčios inventorių, 1675 m., *LVIA*, f. 1671-4-370, l. 83v–84.
- ⁵⁴ Kėdainių parapiinės bažnyčios inventorių, [1675 m.], *LVIA*, f. 694-1-3970, l. 97v.
- ⁵⁵ Kėdainių parapiinės bažnyčios inventorių, [1675 m.], *LVIA*, f. 694-1-3970, l. 106v–107.
- ⁵⁶ Šinkūnas, p. 22–23; Antanas Tyla, Kėdainių magdeburginio miesto teisių ir valdymo raida. *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, p. 18–19.
- ⁵⁷ Jan Kurczewski, Stan kościołów parafjalnych w djecezji wileńskiej po najściu nieprzyjacielskiem 1655–1661 r., p. 206; Jan Kurczewski, Mikalojaus Slupskio 1673–1677 m. vizitacijos santrauka, *MAB*, f. 318-26479, l. 97.
- ⁵⁸ Kėdainiečių raštas Vilniaus vyskupui, [XVII a. II pusė], *VUB*, f. 4 (A205), b. 17295.
- ⁵⁹ Kėdainių parapiinės bažnyčios inventorių, 1716 m., *LVIA*, f. 1671-4-370, l. 94–101.
- ⁶⁰ Skliausteliuose nurodytos Kėdainių klebonų ankstyviausio ir vėlyviausio paminėjimo šaltiniuose datos, kadangi tikslios klebonavimo datos nežinomos.